

חיפוש

לחץ לרכישת מנוי
או בטלפון: 03-9411621

חיפוש מדור

חיפוש חופשי

חפש לפי מילת מפתח

גליון

מתאריך

עד תאריך

חפש לפי כותב

חפש

- רשימת המדורים
- 16 אלפיות שניה, ושיניהם את מאת רן חסין
 - $E=mc^2$ מאת פרופ' חנן גוטפריד
 - Noumenon מאת דר' אורלי שמק
 - אובדן התשוקה מאת שמואל שם טוב
 - אמת דיברתי מאת דר' אורלי שמק
 - אני יודע משמע אני מבין מאת פרופ' שאול מרקוביץ
 - אפגריד למוח מאת עודד כרמלי
 - את בנק יחידך אשר אהבת מאת איר שלג
 - אתם נמצאים כאן מאת טל גוטמן
 - בדרך הטבע מאת דר' אורלי שמק
 - בין דיבור למעשה מאת שמואל שם טוב

הקודם > 21 .. < 11 הבא

גיליון 28 | יולי 2015
מאמר מלא

שאלת אודיאה
מאת כותבי אודיאה

דווקא מעדים, אבל אולי יותר מדי? פרופ' אליעזר רבינוביץ, פיזיקאי תיאורטי, מכון רקח לפיזיקה באוניברסיטה העברית

מה איננו מעלים לחקור? הפנינו את השאלה הזו לשורה של אנשי מדע ורוח. הנה תשובותיהם

לחוקרים יש פחדים שונים. מקורו של סוג אחד של פחדים הוא באינטואיציה מצברת. במקרים אלה החשש הוא מתהליכים שפנתחים זמן רב לפני שאנו מכירים את המקום שאליו הם מובילים אותנו. מחקרים שבדרך זו או אחרת יביאו אותנו להשתתף בעיצוב סוג חדש של חיים נופלים, לדעת, בקטגוריה זו. פחדים מסוג אחר מבוססים על ידע ותבונה. דוגמה מוכרת לכך היא חקר מבנה החומר, שהעמיד להשגת האנושות את הידע ואת המשאבים הדרושים להשמדתה העצמית. ארסנל של פצצות מימן ואטום מחכה ליום פקודה. במצב עניינים זה, ממה עוד יש כבר לחשוש?

הסיבות להימנעות מחקר בעיות מסוימות הן רבות ושונות. גורמים דתיים, היסטוריים, כלכליים, חברתיים ומדיניים, שלא לדבר על מוסריים, מונעים בחברות שונות - כל אחת על פי השקפת עולמה - גישה אמליטית לנשאים מסוימים.

אני תוצר התקופה שבה יחסה ההילה לחוקרי תכונות הגרעין ובני פצצות המימן והאטום והטילים שמשגרים אותן. הייתי מודע היטב לדילמות שייסרו חלק מאותם חוקרים. בשנות השמונים של המאה הקודמת ניצבתי יחד עם קהילת המחקר שלי אל מול דילמה בתחום זה. חוקר באוניברסיטת סטנפורד המהוללת טען שגילה מונופול - חלקיק שנושא מטען מגנטי, כפי שהאלקטרון נושא מטען חשמלי. אלקטרונים יש בשפע והם מאוד קלים. מונופולים, לעומת זאת, לא התגלו קודם לכן, וההנחה התיאורטית היתה שחלקיקים אלה כבדים מאוד. כמו כן, מחקרים שונים הובילו אותנו למסקנה שלכל חלקיק יש אנטי-חלקיק, ושהמפגש בין השניים גורם להתפרצות אנרגיה אדירה. אם כן, מסקנה אחת היתה שאם אכן ישנם חלקיקים מונופולים, אנו נמצא בסופו של דבר גם אנטי-מונופולים. מסקנה מתבקשת נוספת היתה שכיוון שמדובר בחלקיקים כבדים במיוחד, אם נביא מונופול לקרבת אנטי-מונופול, ניצור את התשתית לבניית פצצה בעלת עוצמה גדולה בהרבה מאוד מזו של פצצות המימן.

הטאבו של המחיר המוסרי הלא ידוע פרופ' אהרון צ'חנובר, חתן פרס נובל לכימיה, הפקולטה לרפואה, הטכניון

חוקרים בני דורי, שכבר ידעו על הסכנות בתחום, לא הנידו עפעף ועטו על הנושא כדי לחקור אותו. בדיעבד התברר שהתגלית לא היתה מבוססת, אך במקביל התברר דבר מה נוסף: הסקרנות ניצחה את הזהירות, בלי כל תחרות. אני מעז להעריך כי גם אם האנושות נתסה להטיל בכוח סייגים על מחקרים מסוכנים מסוג זה או אחר, סייגים שיחזיקו מעמד אפילו דורות, לבסוף נטעם אנחנו ומי שיתפתחו מאיתנו מעץ הדעת, עד ש...

זכור למשל הוויכוח החריף שפרץ בארצות הברית עם פרסום מחקר שנסק במנת המשכל של אפרא-אמריקאים. מאז הפך חקר מנת משכל של קבוצות אתניות ייחודיות, גדולות קטנות, והסיבות לעצם האפשרות שקיים שוני ביניהן, לטאבו. אין תשובה מוחלטת לשאלה אם טוב הדבר אם לאו, משום שאינו יודע מה המחיר שתוצאות מחקר כזה עלולות לגבות - אפליית אוכלוסיות מסוימות, למשל - אל מול התועלת שעשויה לצמוח ממנו - למשל, הבנה וטיפול ממוקד בגורמים הסביבתיים והסוציאקונומיים המשפיעים על מנת המשכל.

לכן, על אף שהאמת קיימת, גם אם איננה נחקרת, היא ודאות שהתוצאה עלולה להצמיח יכולה להצדיק גישה הטוענת שלא מן ההכרח שכל שאלה תמצא מענה מדע-מחקרי.

המ חקר הטהור פרופ' חגית מסר-ירון, סגנית י"ר המועצה להשכלה גבוהה, פרופסור להנדסת חשמל באוניברסיטת תל אביב

נושא אחר שעליו קיים ויכוח באם לחקרו הוא, למשל, מניפולציה גינית של תכונות האדם. בהעדר ידע לגבי המנגנונים המשפיעים על תכונות אלה והטכניקה כיצד לבצע את השינויים הללו, הוויכוח על הנושא עדיין בעיבור.

חירות המחקר עומדת בבסיסו של המחקר האקדמי, המכונה לעיתים "מחקר בסיסי". חירות זו, שהיא מרכיב מרכזי בחופש האקדמי המאפיין מוסדות להשכלה גבוהה באשר הם, מאפשרת לחברי ולחברות הסגל האקדמי לבחור את נושאי המחקר שלהם, על בסיס סקרנות וחיפוש האמת.

הקווים האדומים המפרידים בין המותר לאסור הם עדינים, דקים ושברים. ריפוי גנטי של מחלות חסר אימונולוגי נעשה כבר שנים רבות. החלפת הדנ"א המיטוכונדריאלי בעובר במקרה של מוטציות הגורמות למחלות הותר לאחרונה בבריטניה. הבעיה היא כי גם הגדרת המחלה תשתנה בעתיד, ובאזור הדמדומים היא תהפוך להיות מרפואית לכזו הקיימת - לפחות חלקית - בעיני המסתכל בלבד. למשל הגובה, משקל הגוף וצבע העור והשיער עשויים להיות יפים בעיני האחד ובלתי נסבלים וזרחים שינוי בעיני האחר. אז שוב נמצא עצמנו במדרון התלול בו מדקק למסורת חברתית כדי לקבוע את גבולות האסור והמותר.

מעבר למטריאליזם ד"ר תומר פרסיקו, חוקר דת ורוחניות עכשווית

אם הבחירה היא שלנו, ושלנו בלבד, האם אכן אנו מעזים לחקור הכול? ואם לא - מהי המגבלה? לראיית, מעבר לסוגיות של אופנה, ערכים, תועלת, קשרים ועוד, הבחירה, או האי בחירה, בנושאי מחקר ובתחומיהם מוכתבת על ידי שיקולים כלכליים.

לסוגיה הכספית שני ממדים. הראשון מתייחס למשאבים הנדרשים

בשנת תרפ"ד פרצה דליקה בביתו של ש"י עגנון בעיר באד הומבורג. כל כתבי היד שלו ואוסף ספריו העצום עלו באש. השריפה פרצה בלילה, ובאותו זמן חברה טובה של עגנון, שגרה בעיר ברייטנברך, קמה בבעתה מתוך שנתה וצעקה "עם ברענט ביי עגנון!!!", כלומר ביתו של עגנון בוער. בבוקר היא סיפרה על דבר חלומה למשרתת שלה וכן למחלק החלב, אולם רק כשהגיע הפראנקפורטר צייטונג

העניין אושר. אותה אישה שלחה מיד הזמנה לעגנון ולמשפחתו להתארס בביתה. את סיפור המקרה סיפר עגנון למשורר אהרן ציטלין, ששאל אותו מדוע מופיעים מקרי "צחזחז", כלומר חזיונות וראייה טלפתית, בסיפוריו. עגנון ביסס את שכתב בסיפוריו גם על המקרה הזה.

מדוע מרבית מעריציו של עגנון לא שמעו על הדבר? משום שכיום הדיבור על אירועים "על טבעיים" או "פארה-פסיכולוגיים" הוא הזמנה ללעג, או עבור מדענים אף לנידוי מהקהילה האקדמית.

לא תמיד היה כך. עד תחילת המאה ה-20 אירועים שכאלה נחקרו באופן רציני, אף על ידי חוקרים בעלי שם כויליאם ג'יימס וזיגמונד פרויד. כמו עגנון, גם יוצרים אחרים (מארק טווין, לואיס קרול, הנרי מילר, ויקטור הוגו ועוד רבים) כתבו על מקרים שקרו להם. מדובר בשדה ספרותי ומחקרי רחב וממוסמך היטב. אלא שאחרי מלחמת העולם השנייה כולו נגזר. הפרדיגמה המדעית הושתתה על מטריאליזם אדוק, והפסיכולוגיה הנהנה בהסכמה ונתנה לנו את הבהירות. התודעה נותרה "בעיה" שלא מתעסקים איתה.

לא טוב שכך. אל האירועים האלה - ושלא יהיה ספק, הם מתרחשים כל הזמן ובכל מקום - יש להתייחס ברצינות. מובן שאין הכוונה לקבל כפשוטם קיומם של טלפתיה, שדים או חזיריים (כן, חזיונות של עב"מים הם גם אירועים שכאלה), אבל ריבוי המקרים אינו מאפשר לבטל אותם כנירזות או כצירופי מקרים בלבד. קורה כאן משהו. מה? טוב, את זה בדיק צריך לחקור.

עברה המודחק של הארץ

פרופ' רפי גרינברג, פרופסור לארכיאולוגיה, אוניברסיטת תל אביב

עבודת שטח מזמנת לארכיאולוגים מכשולים, וכלל שהמכשולים מרשימים יותר - תנאי שטח קשים, "תושבים מקומיים" עוינים, או קפה גרוע - כך עולה בעיניהם ערך עבודתם. נראה לפעמים שדבר לא ירתיעם. אולם יש מקומות שאליהם אין הארכיאולוגים מעזים לחדור, ואלה נמצאים, לא אחת, קרובים מאוד לבית: אלה המקומות שבהם הארכיאולוגיה עלולה לגעת בעבר מודחק, ולגרום לפער נפשי בין החוקרים לבין קבוצת ההתייחסות שלהם עצמם. היות שהמחקר הארכיאולוגי מתאפיין בתלות במקורות מימון - אם ממשלתיים, אם פרטיים - ארכיאולוגים נוטים להיות משרתים נאמנים של קהילת שולחיהם.

במה דברים אמורים? בישראל ממעטים, יחסית, במחקר של תקופות שאינן נקשרות למקרא ולימי הבית השני, וכמעט שלא מתקיים מחקר אקדמי בשרידים שזמנם מאוחר ל-1400, דהיינו, בשרידי היישוב הערבי והיישוב היהודי הישן והחדש. העדר התעוזה נובע מחוסר נכונות להתמודד עם תחומי מחקר "לא מקובלים", "לא מתאימים" ו"מודרניים מדי" - דהיינו, כאלה שהגופים המממנים והציבור (היהודי) אינם מזהים כחשובים, מעניינים או רצויים. הסיבות לכך נעוצות בקשר האמיץ בין תולדות הארכיאולוגיה בארץ למפעל הלאומי הישראלי, אשר תגמל ארכיאולוגים בשל יכולתם לגשר על אלפיים שנות גלות והצניע את העבר הקרוב של הארץ. כיום קשה יותר להצדיק ההעלמות נמשכת מתחומי מחקר המקובלים בעולם כולו.

כאשר יעזו לפרוץ את תחום הנחות שקבעו לעצמם, יגעו הארכיאולוגים בעצבים חשופים ובסוגיות חברתיות ופוליטיות מורכבות: כיצד נראה "כור ההיתוך" הישראלי של ראשית המדינה דרך עדשת השרידים החומריים של חיי היומיום (ארכיאולוגיה של המעברה ושל השינון)? כיצד נראו חיי החומר בכפרים פלסטיניים ערב נטישתם (ארכיאולוגיה של 1948)? כיצד נראו החיים בצפת היהודית-ערבית (ארכיאולוגיה של דקיום)? איך נראים "אזורי התעשייה" לאחר נטישת התעשייה (ארכיאולוגיה של עיריות פיתוח)? בעולם זו ארכיאולוגיה. אצלנו זה עדיין עבר מודחק.

לביצוע המחקר. המחקר המדעי נדרש, לעתים קרובות, לציוד מתקדם ויקר, שאם אינו עומד לרשות החוקר, הוא לא יוכל לבצע את מחקרו. מעבר לכך, גם אם התשתית קיימת, לביצוע כל מחקר נדרש סכף תפעולי למלגות לסטודנטים, לנסיעות, לחומרים מתכלים וכד'. כיום חוקר לא יבחר בנושא מחקר שהיכולת לגייס עבורו סכפים מוגבלת. רוב המכריע של קרנות המחקר הזמינות היום מתמקדות בתועלת הפוטנציאלית של תוצרי המחקר למשק ולחברה, והצעת מחקר שאינה מצביעה על תועלת כזו תתקשה להשיג מימון.

הממד הכספי השני המשפיע על בחירת נושאי מחקר הוא פוטנציאל הרווח לחוקר. בתחומי מדעי הטבע קיימות דוגמאות בארץ לכך שחוקר או חוקרת זכו להכנסה שיכולה להגיע לעשרות מיליונים ממסחר תוצרי המחקר. מקרים אלה הביאו לכך שיש חוקרים המכניסים למערכת שיקוליהם בבחירת נושא המחקר את השאלה האם ניתן יהיה לרשום פטנט על תוצרי המחקר ולמסחר אותו. גם בתחומים אחרים יכול מחקר רלוונטי להביא להכנסה נוספת לחוקר כיועץ למגזר העסקי.

שני הממדים מתכנסים לתשובה אחת: אנחנו (כמעט) לא מעזים לחקור היום נושאי מחקר "טהורים", שבסיסם חיפוש האמת ושתוצרי המחקר שלהם לא להכרח יהיו יישומיים. כמו בהוראה, גם במחקר האקדמי קיים מעבר הדרגתי מלימוד ומחקר לשמו - liberal arts - ללימוד ומחקר תועלתני: מקצוע, יישום וכד'. בתוך זמן לא רב לא נעז לעסוק אקדמית בנושא סתם כך, מתוך סקרנות.

מות הביקורת בישראל

ד"ר אורי הולדר, משורר וחוקר ספרות ואמנות, מנהל משכן האמנים בהרצליה

מה הם, בעצם, מבקרי הספרות, המוזיקה והאמנות הרציניים בימינו - אלה החורצים גורלות, מתווים מסלולים, ממפים מגמות, מתרעים מפני סכנות ומזהים כישרונות חדשים? התשובה, כידוע, פשוטה להפליא: אין מבקרים כאלה. רק מעטים מבין העוסקים בביקורת ראוים להיקרא "מבקרים" (מבחינת אופק ידיעותיהם, כושר אבחנתם או סתם מבחינת הגיונם הבראי). ורק מתי מעט זוכים לכתוב בבמה קבועה - תמאי ראשון במעלה לקיומנו של מבקר, אבל תחום. בשנים האחרונות חלה בתחום זה אינפלציה מעוררת השתאות; שמות אחדים צצים במוסף או בכתב עת זה או אחר, פולטים את אבחנתם המבריקה, את קביעתם המשמימה או את תסכולם הפריפראלי, ואחר כך שוקעים בנשייה.

הפתולוגיה הבלתי נמנעת של הבין-תחומיות טיפחה, למשל, מומחים שאינם מבדילים בין פאלוס לפאלוס, והולידה לא מעט שיויות מלומדות, שאינן דוברות שום שפה פרט לשפת "לאקאנט" (הכלאה טיפוסית של לאקאן וקאנט). אחדות מיישיות אלה אימצו להן ריאציה ייחודית של "כתיבה גבוהה", שאינה אלא גֶבֶב מליע (מלמול פוסט-מודרני מיד שנייה או שלישית), אחרות אימצו במפגיע "כתיבה נמוכה" - סלגנית, צעירה, עילגת, חתרנית, והכול בכונות כוונן.

במקום שיהיה "מתוך השכלה", משמש מוסד הביקורת כמעין חומה שקופה הניצבת בין אמנות בלתי מובנת לבין בריות רבות שאינן מבקשות להבינה, ודי להן בדבר המבקר גבה המילים, או המבקר הצעיר, הנלהב והחתרני. מדוע אפוא איננו מוצפים במחקרים על הליך שקיעתו של מוסד הביקורת בישראל העכשווית, ואף על אודות עצם נחיצותו של מוסד זה בעולמנו? התשובה לשאלה זו, כמדומה, טמונה בשתי שאלות נוספות: האם קיומה של ביקורת אמנות בראשו של מבנה-על תרבותי, שאין בבסיסו החומרי שום זכר לחינוך לאמנות, אינו קיום כוזב? והאם אין המשך קיומה של ביקורת זו מעיד בראש ובראשונה על ההיגיון הכלכלי הניצב בבסיסה?

השוני הטבוע מלידה

פרופ' אליה ליבוביץ, בית הספר לפזיקה ואסטרונומיה, אוניברסיטת תל אביב

המשפט השני בהצהרת העצמאות של ארצות הברית קובע, בתרגום חופשי, כי "יש לקבל כמובן מאליה שכל בני האדם נבראו שווים". אמירה זו עומדת ביסוד המשטרים הדמוקרטיים בעולם, שבהם השלטון ניתן בידי חבורה זעירה של אנשים רק בגלל הגודל המספרי של קבוצת אזרחים שביום מסוים הביעו נכונות לקבל את מרותה של החבורה הזאת.

קביעה עובדתית כביכול, הצהרת השוויון עומדת בסתירה משועת לכל תצפית, התנסות וידע שיש לכל אישה ואיש בעולם. בני אדם שונים זה מזה בכל פרמטר אפשרי שמגדיר את זהותם. בני אדם שונים במינם, בצבעם, בגובהם, במשקלם, בכישורונם לשחק כדורגל, ביכולת הראייה והשמיעה שלהם, ברגישותם לקור ולכאב, בהאתם ממאכלים שונים, ועוד באינסוף תכונות ויכולות אחרות.

הבדלים מופלגים קיימים גם במבנה הנפש האנושית. בני אדם נבדלים זה מזה בכישורונם או בהאתם ממוזיקה, ביכולתם המתמטית, בצימאונם לרכוש דעת ובסוג הידע שמעורר את סקרנותם, וכן בעוצמת רגש החמלה או בדרגת האכזריות שבלבם. למרות שלסביבה האנושית והפיזית שבה גדל אדם יש בוודאי השפעה גדולה על תכונות נפשו, אין כמעט ספק שלהבדלים כאלה יש גרעינים טבעיים בבני אדם מלידתם. בדורות האחרונים נחשפים אף הבדלים מבינים ופיזיולוגיים, בעיקר במוח, שיש להם מראש חזק עם הבדלים נפשיים מן הסוג הנ"ל.

ההיסטוריה הפרנקשטיינית של המצאת האני ד"ר עווד וולקשטיין, מתרגם ומאי

מעניין להיזכר ברגע שבו ויקטור פרנקשטיין מתוודע לראשונה ליצור כפיו. בניגוד לחזותו המפלצתית והנוטפת של היצור במרבית העיבודים הקולנועיים, התיאור המקורי של מרי שלי מפתיע במתינותו. האיברים בבידודם אינם - שיער שחור ושופע, עיניים יפות. מקור הרתיעה של המחבר מיצירתו נובע ככל הנראה מן התחביר, מן הקומפוזיציה. הפרטים אינם מתיישים זה עם זה. במקום פנים אחידות, הם מציגים מונטאז' הטרזני של רקמות שאולות ואיברים גנבים, תשפץ של חיקויים והעתקות, קבר אחים של סימנים מתיים. הם מבצעים לראוה את ההיסטוריה הפלגיאטרית של המצאת האני - מה כוללת הכול ביקש פרנקשטיין להתקין במעבדתו המסוגרת אם לא את צלמו- שלז? - וחושפים את תנאי הייצור הפרזיטיים של המקוריות.

פרנקשטיין קיווה להוליד את עצמו מבוקר מסוגו של שכחה, אבל בטקסט(ורה) של היצור מחלחל זכרם המפיליל של כל הלילות שבהם התייר את נדר בדידותו ויצא לעשות לדמותו בלונדון-של-מטה - פושץ על גרדזמים, בזז קברים רעניים, נועד בקרנות רחוב עם סוחר גוויות וספרי איברים, מקבץ ותופר, הולך ומחבר. טעות רווחת - ומאלפת - מזכה את היצור בשם פרנקשטיין. אך לכל אורך הרומן של שלי הוא נותר חסר שם, ודומה כי היא תפוצתו: האב-המחבר אינו יכול להעניק ליצירתו הפרצה והמסוגגת שם, אין בכוחו לאכף על גופה המתחלק-לאינסוף את משטרה המאחד והמייחד של האינדיבידואליות. החוקר מגרש אפוא מעל עיניו את מה שאין ביכולתו לקרוא לו בשם, ובכך נפרע מתולדותיו-שלו, כמו מעלה באש את המעבדה שהוא-עצמו נולד במבחנותיה.

הקיצור

פרופ' שיקף רפאלי, ראש מרכז שגיאת לחקר האינטרנט, אוניברסיטת חיפה

שייקספיר, מפיו של פולוניוס בהמלט, הזכיר לנו כי Brevity is the soul of wit, כלומר "הקיצור הוא נפשה של השנינות". כדאי למחקר המדעי ללמוד מזה. יהיה טוב לכולנו, למדע ולצרכניו, אם תכיר לעצמנו, בקיצור, שהקיצור חיוני.

זה לא יהיה קל. האינסטינקט של חוקרים הוא לעשות ההפך. התהליך המדעי המסורתי, ובעיקר פירותיו החאים אור בצורה של ספרים, מאמרים והרצאות, הוא ארכני. התוצרת נמדדת לעתים תכופות באורך יותר מאשר בעומק. הארכנות מקבלת מקום של כבוד במחקר בגלל הרצינות, היסודיות, כובד הראש והזהירות המתבקשים. ובצדק. אבל כתוצאה, מה שהמחקר מייצר נוצק לתוך מכלים גדולי ממדים. כנראה גדולים מדי. החוקרים לא מעזים מספיק לחקור, ועוד פחות מזה מעזים לדווח על מחקריהם, בקצרה. האמירה המדעית היא לעתים תכופות מדי במשפט מסורבל. הממצא המדעי ארוז בחבילה כבדה מנשוא. לא ניתן מקום מספיק להוראת שיטות הקיצור, ועוד פחות מזה לאופני הביטוי המקוצר. וסאן נדרש אומץ לשינוי.

דיווח טלגרפי, מסר מצויץ בטוויטר, הרצאה של TED, תקציר קורות חיים בהיקף של פחות מעמוד, ואפילו קריאה של האבסטרקט במקום של המאמר כולו, נדירים מדי. לכל אלה יש סטיגמה של אובדן מנוכדות במקום כבוד והערכה כפסגת התרומה. הארכנות, גם כשהיא טרזנית, מקבלת תגמול וסובסידיה. ואילו הכבוד לזמנו של האחר נדחק. נדרשת הבנה שהיום והחיים קצרים, ואילו המלאכה והיזע מתרבים כל הזמן.

אם סטיבן הוקינג יכול להוציא לאור את "קיצור תולדות הזמן" בפזיקה ויובל נוח הררי מצליח (מאוד) לפרסם את "קיצור תולדות האנושות" בהיסטוריה, אולי גם שאר המדע יכול לשמוע בעצתו של צ'וכוב: "הקיצור הוא אחיו של הכישרון".

האם השוני הטבוע מלידה בין בני אדם כולל גם הבדלים מולדים ביכולת השיפוט שלהם באשר למהות הטוב והאוויר, הן האישיים שלהם והן של בני אדם זולתם ושל המין האנושי בכללותו? נראה לי שחקירת שאלה מסוג זה לא זכתה לתמיכה מאורגנת של חברה במאה האנושית, פרט אולי במשטרים גזעניים וטוטליטריים. 21 נמצא נשק להשמדה המונית בהישג יד של קבוצות קטנות מאוד של בני אדם, שלהן יש גם יכולות תעמולה שאין בפניהן מחסום. במציאות כזאת חקירת ההבדלים בין תכונות הנפש המולדות של בני אדם שונים, בפרט בתפיסת המוסר שלהם וביכולתם האינטלקטואלית, והעזה להסיק מסקנות מעשיות מחקירה כזאת, אולי מהוות תנאי הכרחי לשרידותו של המין האנושי על פני כדור הארץ.

הנחת השוויון והנחות דמוקרטיות אחרות

פרופ' ירון אזרחי, המחלקה למדעי המדינה, אוניברסיטה העברית

יש נושאים שחקירתם מסוכנת במשטרים לא דמוקרטיים, ויש נושאים שחקירתם מסוכנת גם במשטרים דמוקרטיים. במקרה הראשון, חוקרים רבים מנמנים ממחקרים כאלה בשל הפחד מצנזורה, ממאסר ואפילו ממוות. דוגמה בולטת לכך היא מעצרו ב-1940 ומותו בבית הסוהר של חוקר הגנטיקה הדגול ניקולאי וואילוב, שהעז לחקור את התורשה הגנטית ולהתנגד לחביב השלטון הסובייטי טרופים ליסקו, שהציג תפיסה שתאמה את האידיאולוגיה של המשטר לפיה הנחלה בין-דורית של תכונות מתבצעת באמצעות מינופולציה של הסביבה ולא דרך תורשה גנטית.

גם במשטר דמוקרטי צפוי מחקר שתוצאותיו מערערות על הנחות יסוד, כמו שוויון, לעורר התנגדות והדרה. דוגמה מובהקת לכך היא המחלוקת על הקשר בין מנת המשל הממוצעת בקבוצות שונות, כשחורים, לבנים ומשום, למשתנים גנטיים. עם פרסומו ב-1969 של המאמר של ארתור גנסן השולל את אפשרות טיפוח מנת המשל הממוצעת של אמריקאים שחורים באמצעות החינוך, בשל טענתו על הקשר הגנטי בין הממוצע הנמוך יחסית לתכונות גנטיות של הקבוצה הזאת, פרצה סערה ציבורית שכללה התקפות קשות והאשמות בגזענות נגד גנסן וחוקרים בולטים בתחומים של סטטיסטיקה גנטית, חינוך ופסיכולוגיה קוגניטיבית. למרות השוני באמצעים, המשותף למקרים אלה הוא ההתנגדות לכיווני מחקר המאיימים על תקפות הנחות אידיאולוגיות של המשטר.

הדוגמאות האלה יכולות ללמד על ההימנעות ממחקרים מן הסוג הזה בישראל, הסובלת מגזענות וממתחים עדתיים. יש דוגמאות ישראליות נוספות שבחלקן עלו לאחרונה לתודעת חלק רגיש מן הציבור הישראלי. אחת מהן היא ההימנעות מלחקור ולפרסם ממצאים על פשעי מלחמה של חיילי צה"ל. דוגמה אחרת היא ההימנעות במשך שנים רבות מצד כלכלנים צעירים רבים מלחקור ולפרסם את מקורות העושר של טייקונים ישראלים ואת הקשר בין טרוריקת התחרות והשוק החופשי החביבה על מונפולים, המיעדת להטעות את הציבור, לבין הפרקטיקה שלהם.

גם מחקרים על השימוש בגופות של חיילים, ערבים ואסירים במכון הפתולוגי נדרשו תעוזה מיוחדת המסבירה את נדירותם. אפשר ללמוד רבות על החורים האפלים הללו מתחקיריהם של עיתונאים כגיא הולניק, אילנה דיין ורביב דרוקר.

לצפייה בגיליון המדור	שתף חברים במייל בפייסבוק בטוויטר	להורדת גרסת PDF	עוד מדורים מאת הכותב
----------------------	---	-----------------	----------------------

תגובות על המדור

0 תגובות | הוסף תגובה

שאלת אודיאה | מאת כותבי אודיאה